

Рецензія

**кандидата філологічних наук, доцента кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича**

**Гладкоскок Лесі Григорівни на дисертаційне дослідження
Рубаної Євгенії Степанівни «Німецька фахова мова архітектури та
будівництва: структурно-семантичний, генетичний та функційний
аспекти»**

Дисертаційне дослідження Є.С. Рубаної виконано в руслі системно-структурної парадигми і присвячено вивченню структурно-семантичних, етимологічних та функційних аспектів німецької фахової мови архітектури і будівництва.

Практичні потреби сучасного високотехнологічного і глобалізованого суспільства в ефективній організації обміну професійною інформацією між її учасниками вимагають поглибленого аналізу фахових мов. Всебічний комплексний аналіз німецької фахової мови з огляду на її лексичне наповнення, парадигматичні відношення всередині терміносистеми, генетичні джерела термінів і терміносполук, типові моделі словотвору, структурно-композиційні особливості публікацій у фахових виданнях із архітектури та будівництва і базові синтаксичні конструкції є актуальним і своєчасним.

Об'єктом дослідження дисертантка обрала системно-структурну організацію німецької фахової мови архітектури і будівництва. *Предмет* дослідження – її структурно-семантичні, генетичні і функційні характеристики. *Фактичний матеріал* дисертації становить суцільна вибірка термінів з укладеного авторкою «Німецько-українського термінологічного словника архітектури і будівництва» із обсягом 6108 термінів і терміносполук, доповнена вибіркою із 40 000 терміноелементів і їх сполучень, відібраних із проєкту „Німецько-українського перекладного

словника термінів і терміносполук архітектури та будівництва”, а також 657 моделей речень з фахових текстів архітектурно-будівельної тематики.

Наукова новизна дисертації Є.С. Рубаної полягає в тому, що в ній уперше визначено статус, структуру і системну організацію термінології німецької фахової мови архітектури і будівництва, теоретично обґрунтовано і практично продемонстровано основні віхи формування і розвитку термінологічної системи архітектури і будівництва в контексті німецької мови, окреслено функційний потенціал цієї системи. Авторка вдало виокремила 12 лексико-семантичних класів термінологічних одиниць досліджуваної фахової мови, здійснила стратифікацію семантичних маркерів, беручи до уваги 24 типи логіко-семантичних відношень між ними, визначила абстрактні і партитивні мікросистеми відповідної мовної формації. Проведене ранжування способів поповнення термінологічного інструментарію німецької фахової мови архітектури і будівництва через засвоєння науково-технічної термінолексики з близькоспоріднених і неспоріднених мовних груп (германських, романських, класичної грецької, семітських та слов'янських мов) дозволило обрахувати індекс інтернаціоналізації її термінологічного словника. Дисертантка розробила детальну схему моделювання тезауруса німецької фахової мови архітектури і будівництва на основі лінгвістичних корпусів і описала її у вигляді гніздової структури з вершиною «Архітектура та будівництво», а також логічно окреслила перспективи дослідження термінологічних гнізд. Крім того, визначено типологію структурно-композиційних і синтаксичних характеристик, які впливають на ефективність професійних текстів відповідної галузі науки і виробництва. Це дослідження не лише заповнює прогалини в розумінні термінологічної системи німецької фахової мови архітектури і будівництва, а й пропонує нові підходи до її структурування та функціонування. Визначення лексико-семантичних класів, а також розробка моделі тезауруса дозволить значно полегшити взаєморозуміння між фахівцями цієї галузі, зокрема в міжкультурному і міжмовному контекстах.

Водночас, дослідження синтаксичних характеристик професійних текстів має потенціал для підвищення їх ефективності, що є важливим для розвитку галузі в цілому та її інтеграції у глобальний науково-технічний простір.

У роботі запропоноване авторське трактування терміна німецької фахової мови архітектури і будівництва як трилатеральної знакової моделі, що модифікує вербальне відображення (сигніфікант) і фахове поняття (сигніфікат) сфери архітектури і будівництва, є стрижневим складником обраної терміносфери, транслуючи імпліцитні чи експліцитні відношення з іншими мережевими елементами цієї царини знань, і характеризується високим індексом інформативності, точності й мотивованості.

Застосований комплексний підхід допоміг Є.С. Рубаній отримати вагомі результати для глибшого розуміння теоретико-методологічних засад німецькомовного термінознавства, лінгвістики національних фахових мов і лексикології німецької мови. Детальний і послідовний аналіз термінології НФМАБ доповнює знання про процеси номінації в галузевих терміносистемах, сприяє систематизації основних концепцій теорії термінознавства, що доповнить наявні лексикографічні дослідження, які розглядають термін як ключовий елемент професійного мовлення. Матеріали і висновки дисертаційної роботи формують теоретико-методологічний фундамент для вивчення фахових мов і відкривають перспективи для проведення подальших багатовекторних експериментальних досліджень у сфері термінології на матеріалі національних фахових мов.

Результати дослідження, без сумніву, будуть корисними для розробки і проведення лекцій, практичних і семінарських занять у межах курсів зі вступу до мовознавства, загального мовознавства, корпусної лінгвістики, зіставної лексикології, лінгвістики тексту, перекладознавства, спеціальних курсів із галузевого перекладу, основ професійної діяльності перекладача, термінознавства тощо. Отримані результати можна використовувати також на етапах стандартизації, уніфікації та стратифікації термінологій різних галузей. Висновки дослідження також стануть у нагоді студентам технічних

спеціальностей, таких як архітектура, будівництво, ландшафтний дизайн, декоративно-прикладне мистецтво, під час практичних занять із фахової німецької мови або німецької мови за професійним спрямуванням.

Обраний Є.С. Рубаною шлях до реалізації поставленої мети вважаємо логічно послідовним і цілком виваженим. У роботі порушено й успішно вирішено низку вагомих наукових завдань, передусім, описано теоретико-методологічні основи вивчення професійних мов і галузевих термінологій з урахуванням останніх досягнень сучасних лінгвістичних парадигм, визначено екстра- й інтралінгвальні чинники, що впливають на формування термінологічної системи німецької мови, представлено концепцію трилатеральної моделі термінологічної одиниці професійної мови архітектури і будівництва, укладено її тезаурусну модель, описано семантичні зв'язки між окремими термінологічними одиницями в межах терміносфери, охарактеризовано специфіку парадигматичних відношень у структурі терміносистеми німецької фахової мови архітектури і будівництва, виявлено принципи структурно-морфологічної організації галузевої термінології, узагальнено роль абстрактних і партитивних систем у формуванні лексико-семантичних мікросистем досліджуваної фахової мови, покласифіковано генетичні джерела термінологічного фонду, виокремлено автохтонні, запозичені та інтернаціоналізовані терміни, ідентифіковано провідні мови-донори, що сприяли розширенню словникового складу цієї терміносистеми.

Авторка не зупинилася лише на системно-структурному дослідженні німецької фахової мови архітектури і будівництва, а й застосувала функційний підхід до встановлення синтаксичних особливостей різних типів текстів професійної сфери архітектури і будівництва на основі аналізу статей у спеціалізованих журналах, професійних рекомендацій, презентацій, монографій, навчальних посібників, транскрипцій та інструкцій з розподілу функціональних завдань. Це дозволяє глибше зрозуміти не лише структуру, а й практичну функцію термінів у реальних професійних текстах. Завдяки

аналізу різних типів текстів авторці вдалося виявити специфіку вживання термінології в конкретних комунікаційних контекстах, що впливає на точність і зрозумілість професійних повідомлень.

Для вирішення таких комплексних завдань дослідниця повинна мати ґрунтовну наукову базу, бути добре обізнаною з фаховою літературою, що й успішно продемонструвала Є.С. Рубана в дисертації.

Дисертація складається з анотацій двома мовами, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (209 позицій), джерел ілюстративного матеріалу (47 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи – 262 сторінки, обсяг основного тексту дисертації становить 216 сторінок.

У вступі дисертації Є.С. Рубана обґрунтувала актуальність теми дослідження, сформулювала мету, визначила його завдання, об'єкт і предмет, розкрила наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, сформулювала положення, які винесено на захист, описала методи дослідження, схарактеризувала джерельну базу і фактичний матеріал, указала форми апробації та обсяг і структуру роботи.

У першому розділі дисертації “ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА” (стор. 29-72) Є.С. Рубана виокремила основні вектори дослідження фахових мов (підрозділ 1.1), визначила класифікаційні ознаки терміна, релевантні для дослідження (підрозділ 1.2) та описала системність й ізоморфізм термінознавчих категорій на базі фахової мови архітектури і будівництва (підрозділ 1.3). Досить детально проаналізовано історію виникнення, становлення і континуального розвитку німецької фахової мови архітектури і будівництва (підрозділ 1.4), а також кореляцію понять архітектурного науково-технічного дискурсу і фахового тексту архітектурно-будівельної тематики (підрозділ 1.5).

У другому розділі “ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ

АРХІТЕКТУРИ І БУДІВНИЦТВА: МЕТОДИКА, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ І ТЕХНІКИ” (стор. 73-106) дисертантка окреслила основні напрями методологічних студій німецькомовної термінологічної системи архітектури і будівництва у руслі сучасних лінгвістичних парадигм (підрозділ 2.1), охарактеризувала лінгвістичні корпуси текстів у дослідженні терміносистеми німецької фахової мови архітектури і будівництва (підрозділ 2.2), описала принципи тезаурусного моделювання, конструювання, укладання і оцінки двомовного перекладного словника архітектури і будівництва (підрозділ 2.3), та розробила комплексну методику об’єктивації стану терміносистеми досліджуваної фахової мови у синхронії і діяхронії (підрозділ 2.4).

Методологічні операційні процедури відбуваються у п’ять етапів дослідження. На першому етапі Є.С. Рубана сформулювала норми і принципи диференціації таких понять науково-технічного апарату природної мови, як «фахова мова», «терміносистема», «фаховий текст», «фахова лексика», «термін» тощо, а також ввела у науковий обіг дефініції понять «німецька фахова мова архітектури та будівництва» і «термін німецької фахової мови архітектури і будівництва».

На другому етапі дослідження дисертантка описала роль і місце лінгвістичних корпусів у вивченні фахової мови в синхронії і діяхронії, апробувала і верифікувала термінологічний реєстр досліджуваної фахової мови, закладений у „Німецько-український термінологічний словник архітектури і будівництва” та проєкт „Німецько-українського перекладного словника термінів і терміносполук архітектури та будівництва”.

Третій етап дослідження охоплює комплексний аналіз структурно-семантичних і генетичних характеристик термінологічної системи німецької фахової мови архітектури і будівництва крізь призму ментального лексикону людини. Авторка детально і з опорою на численні приклади описує інвентар парадигматичних відношень корпусу терміноелементів і терміносполук фахової мови, який охоплює полісемічні, синонімічні, антонімічні та омонімічні відношення.

На четвертому етапі встановлено генетичні джерела термінологіки німецької фахової мови архітектури і будівництва, яку покласифіковано на автохтонну й запозичену лексику. Авторка детально описала вплив екстра- та інтралінгвальних чинників на процес асиміляції і фіксації запозичених елементів у фаховому словнику архітектури і будівництва.

На заключному, п'ятому етапі дослідження охарактеризовано структурну організацію й синтаксичний потенціал фахових текстів архітектури й будівництва, встановлено типові синтаксичні конструкції та засоби синтаксичної компресії у досліджуваній фаховій мові на матеріалі укладеного корпусу текстів. Дисертантка послідовно описала динаміку ранжування різних типів складнопідрядних речень і атрибутів у текстах науково-технічного архітектурного дискурсу відповідно до частоти їх вживання.

У третьому розділі “СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ І БУДІВНИЦТВА” (стор. 107-177) Є.С. Рубана сфокусувала свою увагу на лексичному наповненні німецькомовної терміносистеми архітектури і будівництва в синхронії (підрозділ 3.1). Схвальною видається спроба дисертантки критично узагальнити виявлені парадигматичні ієрархічні відношення у термінологічній системі німецької фахової мови архітектури і будівництва (підрозділ 3.2). Цікаві результати отримано внаслідок аналізу автохтонних, інтернаціональних і запозичених терміноелементів досліджуваної фахової мови (підрозділ 3.3). Авторка встановила й детально описала семантичні маркери у термінологічній системі німецької фахової мови архітектури і будівництва (підрозділ 3.4).

Четвертий розділ “ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НА ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ НФМАБ” (стор. 178-210) Є.С. Рубана присвятила розробці класифікаційної сітки фахових текстів (підрозділ 4.1), встановленню особливостей побудови і структурної організації текстів архітектури і

будівництва (підрозділ 4.2), а також характеристики синтаксичного потенціалу фахових текстів архітектури і будівництва на матеріалі даних лінгвістичного корпусу (підрозділ 4.3). Для більшої валідності сформульованих висновків Є.С. Рубана підкріплює їх наведенням відносних кількісних показників.

У ВИСНОВКАХ підсумовуються результати виконаного дослідження, підтверджені кількісними підрахунками. Всі висновки мають об'єктивний характер і логічно витікають з представленої дослідження.

Загалом, структуру роботи можна схарактеризувати як таку, що логічно підпорядковується поставленій меті. Композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що успішно вирішуються. Основні теоретичні положення та висновки роботи не є суперечливими, оскільки вони аргументовані й підкріплені доречними прикладами. Положення, які винесено на захист, чітко структуровані й відображають поставлені в роботі наукові завдання. Список використаних джерел відповідає принципу достатності, упорядкування якого здійснено автором згідно з останніми бібліографічними вимогами.

Утім, проведене дослідження залишає простір для наукової дискусії, викликає запитання, а подеколи і зауваження, окремі з яких дозволимо сформулювати у відгуку, зокрема:

1. Бажано уточнити назви окремих тематичних груп термінологіки німецької фахової мови архітектури і будівництва. Так, тематична підгрупа № 2 має назву «функційне забезпечення будівель» і містить приклади на кшталт *der Aufenthaltsraum* «рекреаційне приміщення, зала очікування», *das Parlour* «приймальня», *die Badeanstalt* «басейн, купальня», *das Freilichtschwimmbassin* «відкритий басейн для плавання» тощо. Краще назвати цю групу «функційне призначення будівель».

2. Авторка наводить дуже детальні класифікації іменників і прикметників за термінологічними групами (див. підрозділ 3.4), проте про дієслова сказано лише, що всі представлені у вибірці 850 дієслів

вербалізують професійну діяльність архітекторів і будівельників. Бажано було б навести тематичну класифікацію дієслів з огляду на розлогі класифікації іменників і прикметників.

3. Варто особливо відзначити персональний внесок дисертантки у дослідження наукової проблематики, який базується на визнаних наукових теоріях. Авторка представила власну концепцію метамовної моделі, що спирається на теоретичні положення Л. Шнідера, запропонувала концепцію взаємодії основних класифікаційних характеристик термінологічного реєстру в галузі архітектури та будівництва, розпрацювала оригінальну класифікацію синонімічних термінів німецької фахової мови за частотними показниками, доповнила й обґрунтувала класифікаційні структурні зв'язки, виокремлені раніше на прикладі інших галузевих термінологій. Хотілося б почути, якими саме аспектами авторський підхід і авторський доробок відрізняється від запропонованих концепцій мовознавців, згаданих у дослідженні.

Зазначені вище зауваження носять дискусійний характер і не можуть вплинути на загальну високу оцінку роботи. Актуальність, наукова новизна та практичне значення роботи не викликають сумнівів.

Публікації автора повністю відбивають зміст дисертації. На користь дисертантки свідчить й значна апробація результатів дослідження. Є.С. Рубана виступала із доповідями на восьми наукових конференціях, за результатами розвідки опубліковано загалом двадцять розвідок, серед них – 5 праць опубліковано одноосібно, 2 – у співавторстві у фахових виданнях України категорії «Б», 1 стаття – у співавторстві у виданні, включеному до наукометричної бази Scopus, 1 стаття – у колективній закордонній монографії, 8 тез доповідей і фаховий перекладознавчий словник «Німецько-український словник термінів архітектури і будівництва» обсягом 6108 термінів і терміносполук.

На підставі детального ознайомлення з дисертацією і фаховими публікаціями, вважаю, що дисертація «Німецька фахова мова архітектури та будівництва: структурно-семантичний, генетичний та функційний аспекти» є

оригінальним завершеним дослідженням, яке цілком відповідає вимогам до робіт такого роду.

Дисертацію виконано на високому теоретичному й методологічному рівні, тому вона відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року *«Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»* (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її авторка, Рубана Євгенія Степанівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Леся ГЛАДКОСКОК

